

Vrienden van het
Koninklijk Nederlands
Instituut te Rome

Nieuwsbrief | 2021/1

Nieuws

Paus Gregorius de Grote met het Maria icoon,
Spaans altaarstuk in het Philadelphia Museum of Art

Paus Franciscus tijdens de Zegen Urbi et Orbi, 27 maart 2020

NIEUWS VAN HET BESTUUR

Cari Amici,

Aan de vooravond van de Corona-pandemie verbleef ik in januari vorig jaar nog onbevangen in Rome. Mijn onderzoek voerde me voor meerdere dagen naar het Forum Romanum, dat voelde als een warm bad in het verleden. Gelijktijdig liep ik daar ook op tegen de beperkingen van mijn moderne blik in de zoektocht naar een goed begrip van de stad en de belevingswereld van haar bewoners in de Late Oudheid.

Daags voor vertrek kwamen de eerste berichten in de krant over besmette Chinese toeristen in Rome. Terugblikkend, markeerde mijn Romeinse verblijf de overgang naar een nieuwe werkelijkheid waarvan niemand verschoond zou blijven.

Als Rome-onderzoeker dwaalden mijn gedachten dit afgelopen jaar regelmatig naar de eeuwige stad en haar omgang met de pandemie en drongen zich onbewust associaties op met het verre verleden.

Stichting Vrienden van het Koninklijk Nederlands Instituut te Rome

Secretaris: Charlotte van Emstede | Vondelstraat 123 | 2513 ER Den Haag

Ledenadministratie: Felix Huijgen | E: vrienden.knir leden@gmail.com

IBAN: NL18INGB0001587683 BIC: INGBNL2A t.n.v. St. Vrienden van het Nederlands Instituut te Rome

De gedrukte versie van de Nieuwsbrief is geregistreerd onder nummer p-ISSN 2214-4099,
de digitale versie onder nummer e-ISSN 2667-1522.

VRIEND ZIJN, VRIEND BLIJVEN!

Zoals u weet, worden de activiteiten van de Stichting mogelijk gemaakt door uw jaarlijkse bijdragen. We hopen dan ook dat u, als u nog niet betaald heeft, uw bijdrage voor dit jaar zo spoedig mogelijk wilt overmaken op rekening:

NL18INGB0001587683 (BIC: INGBNL2A)

**t.n.v. Stichting Vrienden van het
Koninklijk Nederlands Instituut te Rome**

De minimum bijdrage bedraagt € 25 voor volwassenen en € 35 voor echtparen of samenwonenden. Voor studenten geldt het aangepaste tarief van €17,50 per jaar. Vindt u het vervelend elk jaar opnieuw de administratie hierop bij te houden? Dan zou u kunnen overwegen een automatische overschrijving in te stellen.

Hartelijk dank!

P.S. Twijfelt u of u uw bijdrage al heeft overgemaakt? Neemt u gerust even contact op via: vrienden.knir leden@gmail.com.

In het voorjaar van het jaar 590 was Rome, net als nu de hele wereld, in de ban van een epidemie die vele slachtoffers maakte. De latere paus Gregorius de Grote organiseerde een boeteprocessie om de stad van de plaag te bevrijden. Volgens de traditie droeg de succesvolle processie een icoon van Maria met zich mee dat bekend staat als de *Salus Populi Romani* en nu in de basiliek van Santa Maria Maggiore bewaard wordt. De 13e-eeuwse Legenda Aurea verhaalt dat: 'de giftige onreinheid van de lucht zwichtte voor het icoon alsof het ervoor vluchtte en niet in staat was haar aanwezigheid te verdragen. De rondgang van het icoon bracht een wonderlijke klaarheid en puurheid in de lucht teweeg. We werden ook verteld dat zingende engelenstemmen werden gehoord rond de beeltenis.'

Hoewel inmiddels meer dan 1400 jaar zijn verstreken, werd afgelopen jaar door paus Franciscus hetzelfde grof liturgisch geschut ingezet ten bate van de Stad en de Wereld. We zagen een broze man die als eenzame figuur op dat enorme Sint Pietersplein, dat geteisterd werd door de elementen, Hemel en aarde aanriep om de situatie ten goede te keren. De invallende duisternis en de slagregens maakten het haast apocalyptische beelden. Uit heel Rome waren hulpmiddelen ingevlogen. Zo stonden datzelfde icoon uit de Maria Maggiore en een kruis uit de San Marcello, dat in 1521 dagenlang werd rondgedragen door de stad om de pest te bezweren, in de stromende regen buiten.

Door middel van de moderne media zag ik verschillende Romeinse kerken op vergelijkbare manier de mensen een hart onder de riem steken. Zo ging de pastoor van de San Salvatore in Lauro met een monstrans met het Allerheiligst Sacrament de straat op om zijn parochie te zegenen. De karmelieten van de San Martino ai Monti klommen met hun monstrans op het kerkdak en baden en zongen vanaf daar om ontferming in de hoop dat Hemelse genade over de stad en haar inwoners zou neerdalen.

Hoe je ook tegen deze verschijnselen aankijkt, het lijntje tussen heden en verleden was even heel kort! Zittend achter mijn bureau in Nederland beseft ik voor een moment deelgenoot te zijn aan een stukje van die belevingswereld van de vroegmiddeleeuwse Romeinen waar ik op het Forum zo naartoe naar op zoek was geweest.

Ondanks de huidige epidemie staat de wereld niet stil. Een jaar geleden kon ik melden dat het KNIR met ingang van mei 2020 een nieuwe directeur had in de persoon van Lautaro Roig Lanzillotta. Helaas is hij per 1 januari van dit jaar wegens persoonlijke omstandigheden teruggetreden als wetenschappelijk directeur van het KNIR. Dat is jammer, want we waren blij met een directeur met een achtergrond in de Geesteswetenschappen, die bovendien een prettige gesprekspartner bleek voor ons als vrienden. Tijdens de nu ontstane sede vacante zal Tessa Stek optreden als plaatsvervangend directeur. Na de vorige benoemingsprocedure zal het niet eenvoudig zijn om een opvolger te vinden. We hopen dat de sollicitatiecommissie niet bij per se gebonden is aan een kandidaat uit Groningse gelederen en kiest voor een nieuwe directeur die al vertrouwd is met het KNIR en de Romeinse context.

Ook per 1 januari begon Maria Urban aan haar periode als stafid Geschiedenis en volgde zij Asker Pelgrom in die functie op. Waar Maria zich mee bezig houdt, vertelt zij verderop in deze nieuwsbrief. We wensen haar een vruchtbare tijd toe in Rome!

Ook komend voorjaar durven we ons nog niet vast te leggen op het organiseren van een Vriendendag. We kijken het even aan en hopen dat het najaar wellicht meer vrijheden biedt.

Namens het bestuur,

Maarten van Deventer

NIEUW KNIR-STAFID KUNSTGESCHIEDENIS: MARIA BONARIA URBAN

Het was een koude en regenachtige aprildag toen ik naar Nederland verhuisde in 1998. Sindsdien is Nederland mijn 'adoptieland' geworden maar ik heb altijd de wens gekoesterd om voor een periode weer te werken in Italië, mijn geboorteland. Na bijna 18 jaar in dienst bij de Universiteit van Amsterdam is het voor mij een voorrecht als Hoofd Geschiedenis te mogen werken bij het KNIR in Rome voor een termijn van drie jaar.

Na mijn *Laurea in Lettere Moderne* (1992) heb ik mijn PhD in *Middeleeuwse geschiedenis* (1997) behaald in Italië. Tot 1997 heb ik voornamelijk onderzoek gedaan bij het *Archivo de la Corona de Aragón* in Barcelona en was verbonden met het *Istituto sui rapporti italo-iberici, Consiglio Nazionale delle Ricerche* (nu *Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, Cagliari, Italië). Toen ik klaar was om mijn carrière als onderzoeker in Italië voort te zetten heb ik besloten om naar Nederland te verhuizen en ben niet meer weggegaan.

Ik ben universitair docent Italiaanse literatuur en cultuur bij de Faculteit der Geesteswetenschappen van de UvA en ben verbonden aan de *Amsterdam School for Regional, Transnational and European Studies* (ARTES, UvA) en het *Amsterdam*

Centre for European Studies (ACES, UvA). In mijn werk combineer ik mijn passies voor geschiedenis, literatuur en cinema. Mijn onderzoek kadert binnen de *cultural en memory studies* en wat mij voornamelijk fascineert is de rol die literatuur, kunst en media spelen in de constructie en mediatie van politiek geweld en trauma's (verzet en fascisme, terrorisme, kolonialisme, enz.). Ik vind het intrigerend dat het woord 'storia' in het Italiaans zowel 'geschiedenis/history' als 'verhaal/story' kan betekenen.

Op dit moment werk ik aan een project over de begrippen 'verzet' en 'antifascisme' in de hedendaagse Italiaanse literatuur en cultuur. In het verlengde daarvan doe ik onderzoek naar de herinneringscultuur van het fascisme vanuit een transnationaal en transmediaal perspectief. In dit context werk ik o.a. aan de herinneringscultuur van het Italiaanse kolonialisme in Afrika en van de Italiaanse migratie naar Argentinië.

Tot december 2020 heb ik gedoceerd bij de afdeling Moderne Vreemde Talen en Culturen en de opleiding Europese studies. Ik werd gekozen als UvA-Docent van het Jaar 2007 en heb bijgedragen aan de totstandkoming van de bachelor Italiëstudies bij de UvA. Ik ben redactielid van het *Journal of Italian Cinema and Media Studies* (Intellect) en *Book Review Co-Editor of Annali d'Italianistica* (JSTOR), na vele jaren ervaring in de redactie van *Incontri. Rivista europea di studi italiani* en in het bestuur van de *Werkgroep Italië Studies* (WIS).

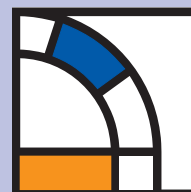
De eerste maanden in Rome zijn snel voorbijgegaan ondanks de beperkingen van deze bizarre Corona-tijd. Met mijn expertise op het gebied van literaire studies, geschiedenis en media wil ik graag bijdragen aan de ontwikkeling van het interdisciplinaire onderzoeks- en onderwijsprogramma van het KNIR. Intussen ontwerp ik mijn eerste KNIR cursus en organiseer ik het KNIR Colloquium "Us versus Them": Exploring Transatlantic Practices of Fascism(s) and Populism(s) from the Margins (14/16 december 2021) samen met twee Nederlandse collega's. Hopelijk mag ik snel onderzoekers en studenten welkom heten in de geweldige locatie van het KNIR en in deze prachtige, zonnige stad waar je zoveel geschiedenis en cultuur kunt ervaren. Dus, *arrivederci a Roma!*

Maria Bonaria Urban

NIEUWSBRIEF VOORTAAN DIGITAAL ONTVANGEN?

Als Vriend van de Stichting ontvangt u twee keer per jaar een papieren Nieuwsbrief op de deurmat. Wilt u de Nieuwsbrief voortaan liever digitaal ontvangen, als mooi opgemaakt pdf-document? Dat kan! Stuur dan een bericht naar vrienden.knir.leden@gmail.com met als onderwerp 'Nieuwsbrief digitaal'.

Vermeld in het bericht op welk e-mail adres – of e-mail adressen in het geval van lidmaatschap voor echtparen of samenwonenden – u de digitale Nieuwsbrief wenst te ontvangen.

**Vrienden van het
Koninklijk Nederlands
Instituut te Rome**

VINCENZO MARIA CORONELLI, A MAN OF MANY PARTS

The library of the KNIR holds a small box of curious copper engravings, divided into 7 small gatherings (19 x 26 cm). They bind together maps which mainly deal with Dutch geography and prints which portray a variety of subjects such as sea and cityscapes, medals, heraldic blazons and fortifications. These engravings can be attributed to the Venetian geographer, Vincenzo Maria Coronelli and, although not yet completely identified, are probably from his work *Teatro della Guerra*, published in 1706.

Vincenzo Maria Coronelli (1650-1718) was a “man of many parts”. Although known as a geographer, cosmographer, engraver, engineer, author, and publisher, he is best known for his manuscript and printed globes, atlases and maps. Among his many merits, he founded the world’s first geographical society, *Accademia Cosmographica degli Argonauti*, and compiled the first encyclopedia organized in alphabetical order, although only the first 7 volumes were completed. Coronelli was what we would call today a “fast read”. At the age of 10 he entered an apprenticeship to study woodblock printmaking. Six years later he published the first of his 140 works entitled *Calendario perpetuo profane*. Coronelli took his vows at the age of 20 and in 1672 he was sent to Rome to study theology, mathematics and astronomy at the *Collegio di San Bonaventura*. In 1674 he received his degree in theology.

Afterwards, he started working on the construction of large globes for Ranuccio II Farnese, Duke of Parma and Piacenza. However Coronelli achieved his fame with his two manuscript globes commissioned for King Louis XIV of France. These were impressive, not only for their size and elegance, but also because they portrayed the most up-to-date geographical information including the results of the French explorations in North America. In the 17th century, geography was not only a fashionable topic at courts but was also a science for the learned man and a practical subject, for example, for matters concerning exploration, colonialism and warfare.

In 1683, Coronelli returned to Venice and began a business as publisher and globe maker and his work was sought after by courts and cities throughout Europe. Thanks to Coronelli, Venice was once again considered to be the capital of geographical information and, in recognition of this achievement, Coronelli was given a stipend and the honorary title “Cosomogropher to the Republic” Coronelli’s publishing company was initially successful due to good advertising which promised what we would call today, a good price-quality ratio. As part of his “marketing strategy”, he cultivated clients that included churchmen, magistrates, the aristocratic ruling class and their librarians.

Coronelli’s earnings through the sale of globes, maps, atlases, prints and books however never managed to completely cover production costs. For a period of time, he had financial backing from the Republic of Venice and from his own order. Afterwards, when he lost this backing, Coronelli fell into debt. In part due to this, Coronelli was removed from his office as Superior General of his order in 1704. His fortunes continued to decline and, when he died in 1718, all the copper plates of his works were sold to pay the debts of his publishing firm and all of his books and correspondence were lost. Fortunately, many of Coronelli’s globes have survived and can still be seen in major museums and libraries throughout the world.

If you would want to make your own globes, Coronelli has left us detailed instructions in his work entitled *Epitome Cosmografica*. Just let me know how they turn out!

For further reading see:

Milanesi, M., 2016. Vincenzo Coronelli, cosmographer (1650-1718). Turnhout: Brepols

Milanesi, M., 2011. Vincenzo Coronelli, a career. *Globe studies*, 57/58, pp.22-36.

Warwick.ac.uk. n.d. Gloria Moorman. [online] Available at: <<https://warwick.ac.uk/fac/arts/ren/researchcurrent/researchblog/moor-man>> [Accessed 11 March 2021].

Wikipedia. (2020). Vincenzo Maria Coronelli. [online] Available at: https://it.wikipedia.org/wiki/Vincenzo_Maria_Coronelli [Accessed 10 Mar. 2021].

OPROEP: BESTUURSLID GEZOCHT

Beste Vrienden van het KNIR,

Geen enkele stichting kan zonder bestuur. Zo ook onze eigen Vrienden van het KNIR. Vele enthousiaste bestuursleden hebben in het verleden al hun steentje bijgedragen om de stichting draaiende te houden, activiteiten als de Vriendendag te organiseren en Nieuwsbrieven samen te stellen. Ook het huidige bestuur doet haar best zich van haar taken te kwijten maar komt momenteel handen tekort. Daarom zoeken we op korte termijn een nieuw bestuurslid dat het huidige team wil komen versterken.

De verschillende bestuursleden hebben elk hun eigen specialisme en aandachtsgebied, maar het totale takenpakket van het bestuur wordt gezamenlijk besproken en opgepakt. Op dit moment is het bestuur op zoek naar een gemotiveerd en meedenkend nieuw bestuurslid dat zich specifiek gaat richten op sociale media alsmede de (gedeelde taak van de) organisatie van de Vriendendag.

Er wordt ongeveer vier keer per jaar vergaderd, waar mogelijk live en op een centrale locatie in Nederland. Tussendoor wordt online contact onderhouden en wordt informatie uitgewisseld via de mail. Bij de voortgang van de verschillende activiteiten staat het bestuur elkaar bij waar nodig.

Voor meer informatie of, nog beter, voor direct aanmelden als nieuw bestuurslid, kan contact worden opgenomen met de secretaris van het bestuur Charlotte van Emstede via cvanemstede@hotmail.com. Als bestuur hopen we van harte dat Vrienden zich melden om samen met ons ook in de komende jaren de activiteiten van de stichting te organiseren.

EEN NADERE KENNISMAKING MET DE FINALISTEN VAN DE VAN WOUDENBERG DISSERTATIEPRIJS 2020

In de vorige nieuwsbrief plaatsten we een bijdrage van winnares Dina Titan waarin ze ons vertelde over haar proefschrift. In deze editie zetten we ook graag ook de twee andere finalistes, Anita Casarotto en Gloria Moorman in de schijnwerpers die met hun dissertaties hoge ogen gooiden bij de jury. Hieronder volgen twee bijdragen waarin ze hun onderzoek voor het voetlicht brengen.

The world's first superpower in the making: Rome's strategies of conquest tested through field survey data

Anita Casarotto

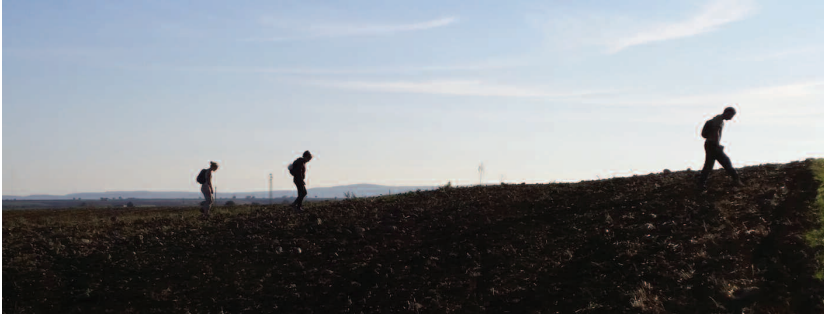
Understanding Roman expansion allows us to get insight into the success and failure of imperial strategies throughout history up to contemporary times. In antiquity, Rome achieved dominance over the Mediterranean world through colonization. Which colonial strategies did Rome adopt to conquer new territories, on its way to domination of the entire Mediterranean area?

In my current postdoc research at Leiden University and the KNIR, I aim to tackle this question using both new and old field-survey data. Field survey is a reconnaissance method for landscape archaeology to detect ancient archaeological finds that were ploughed up from buried archaeological sites. Research on Roman expansionistic strategies depends upon the understanding of the patterning in the underlying field-survey data. For my PhD, I developed a computer-based procedure to interpret these data, and to connect them to different types of Roman settlement patterns and land-use strategies. This allowed our team of

the Landscapes of Early Roman Colonization project (KNIR-Leiden, NWO, 2013-2018) to recognize that in some colonized areas in Italy the long-held traditional theory according to which early Roman colonization entailed destruction of native landscapes is hardly supported by the survey dataset. Together with similar insights from ancient history and other archaeological data, our team for now concludes that Rome's strategies of conquest were more diverse than previously thought.

Specifically, in the territory of the colony of Venusia (founded in 291 BC), Cosa (273 BC) and Aesernia (263 BC) in central-southern Italy, the Roman-period sites discovered and mapped by various teams of archaeologists during field survey clustered in marginal zones, corresponding to landscape zones that were not yet occupied by the native community, probably because they were easier to settle and to defend. Then, following what seems to have been the "least-effort strategy", colonization gradually tapped into pre-existing networks and resources, absorbing and deviously reusing native settlements, their land-use systems, land divisions and infrastructures.

In my postdoc research, I aim to use similar methods for understanding Roman landscapes in other Mediterranean regions. It forms part of a larger research project between Leiden University, the KNIR and the University of Évora, bringing together students and

scholars from Dutch, Italian and Portuguese research institutions. The project is generously funded by the Prins Bernhard Cultuurfonds, and is headed by Dr. Tesse Stek, the current director of ancient studies at the KNIR. The project focuses on landscape archaeology, and aims to collect survey data of the western Iberian Peninsula and to compare it to other Mediterranean data-sets (esp. in Italy, on which most KNIR research has focused until now).

By means of the advanced ICT facilities now available in the (nearly finished) KNIR archaeological laboratory, we have started to collect the so-called legacy data of previous field surveys in Italy and in Portugal. With the international KNIR internship *Digital Field Survey Archaeology*, Dutch, Italian and Portuguese students collect the published legacy survey data from libraries, universities, archives and museums in Italy, Portugal and online. They also learn how to digitise and enter these data in the open-access KNIR-web platform *Fasti Online Survey* for data archiving and open data exchange with the academic community and heritage professionals. Due to the current Covid-related travel restrictions, new solutions have to be found for collecting the data that archaeologists need to answer their research questions, data which are often available only locally. Through the online-internship formula supported by the KNIR, students can access data in the local libraries of their home country, which currently are often inaccessible to international researchers. This new way to conduct research can directly benefit both the KNIR and its partner Universities, strengthening the ties of the shared research goals by Dutch, Italian and Portuguese landscape archaeologists before going back into the field.

The wonders of past and present Gloria Moorman

In an overt attempt to kindle the curiosity of audiences within his native region and beyond, in 1649 the esteemed cartographer and printer-publisher Joan Blaeu (1598/99-1673) announced his aspirations for a work following immediately in the wake of his town atlases of the Low Countries:

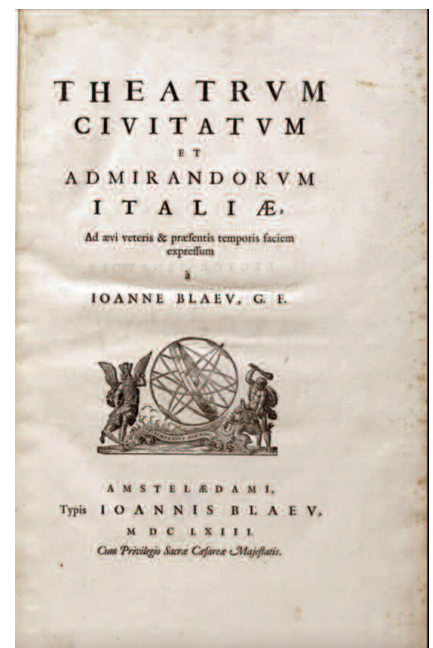
Receive then, benevolent reader, this work, and use it, while in the meantime I prepare Italy, in which you will behold the wonders of the past and present."

As shown in my dissertation, the creation of the town atlases of Italy, the *Theatrum civitatum et admirandorum Italiae* (1663-1682), was inspired by the persisting interest of contemporary society in the region's rich cultural heritage. During his youth, Joan Blaeu's travels had allowed him to lay the foundations for a network of local contacts that would prove highly beneficial later in life. Besides increasing the appeal of Blaeu publications to audiences all over Italy, Joan's aspirations included the various conceptual stages of the *Theatrum*

Italiae. The dual purpose of the work, oriented towards antiquarian interests and socio-cultural advances, equally informed the editorial practices and patronage strategies adopted by ensuing generations of Blaeu printer-publishers; in this way, the isolated case of the *Theatrum Italiae* epitomizes both the customisable composition and ideological properties of the town atlas. Within the intentionally broad scope of cosmography following seventeenth-century interpretations of Ptolemy's *Geography*, Joan Blaeu meant for the *Atlas major* (1662) to treat all areas of the inhabited world; in such an audacious constellation, the town atlases formed topographical branches that, in turn, could function on their own, as chorographic volumes treating particular regions or cities.

The evidence from the Blaeus' extensive correspondence with Italian erudites that I brought together and connected to contemporary sources revealing actual ownership of Blaeu atlases amongst bibliophiles across Europe, demonstrates just how—by virtue of the unique combination of their own knowledge, professional contacts, and talent as printer-publishers—Joan and his son Pieter were able to produce atlases renowned for their great beauty and intellectually ambitious outlook. The Blaeus sought to unite the interests of individual contributors—ranging from renowned writers and historians to artists and librarians active between the greatly varying, cultural contexts of Rome, Bologna, and Gubbio—with the political agenda of the rivalling courts of the Medici in Florence and the Savoy in Turin: both promised financial and creative support, thus competing for the Blaeus' favour to ensure the most profitable portrayal of their domains.

As I investigate in my current postdoctoral project, towards the end of the seventeenth century a final and even more ambitious town atlas project was realized in Italy.

Responsible for its cartographic contents and publication was Vincenzo Coronelli (1650-1718), Franciscan friar and official cosmographer to the Republic of Venice. A deeper understanding of the scholarly and editorial practices of Coronelli and Blaeu may yield new insights in the technical and intellectual nature of the atlas format as it spread throughout early modern Europe: the ideological and physical transformations that occurred as the genre reached print centres between North and South made it increasingly well-equipped for the advancement of soft power strategies. Under the aegis of Coronelli and the Accademia Cosmografica degli Argonauti, then, geography was appropriated to represent a narrative that forges textual and visual elements in order to not only portray contemporary society, its traditions, and heritage, but most decisively to emphasize the accomplishments of the Republic of Venice. The prestigious patronage that enabled both Blaeu and Coronelli to publish globes and atlases of encyclopedic proportions—supported visually by the increasing size through which Coronelli's globes would eventually outdo their Dutch counterparts—underlines the potential of both types of cartographic product to mark the learned interests and (aspired) territorial power of commissioner and owner alike.

HET MINOR PROGRAMMA ROME-FLORENCE, ITALIAANSE KUNST & GESCHIEDENIS, IN CORONATIJD

De foto's van verlaten Romeinse pleinen hadden ook mij bereikt, maar toch was ik verrast door de lege stad die ik aantrof, begin september 2020. Geen afgeladen straten of Anglo-Amerikaanse overheersing meer en een stadscentrum dat weer in handen was van haar inwoners. Rome voelde aan als nieuw. Hoewel ik het gewoel en tumult in het begin wel miste, bleken de Romeinen prima in staat om hun stad met eigen energie en levenslust te vullen.

De eerste weken van de minor voelden enigszins onwerkelijk aan. In een periode van crisis kregen wij de kans om ons ter plekke te verdiepen in de meest intrigerende stad van Europa. Het belang van fysiek onderwijs – de stimulerende werking van een onbelemmerde interactie tussen studenten en docenten – was eenieder onmiddellijk duidelijk. De maanden op het KNIR, waarin wij voortdurend bezienswaardigheden bezochten en fantastisch onderwijs kregen van bevlogen docenten, ervoeren wij als een bijzonder voorrecht in een periode waarin alle andere uitwisselingen geschrapt waren en onze medestudenten online onderwijs moesten volgen. Wat een verademing was deze minor!

Bijzonder aan cursussen op het KNIR zijn de momenten waarop je een tot dan toe verborgen kant van Rome ontdekt of een dieper begrip van een overbekende plek opdoet. Tijdens onze minor waren deze momenten talrijk; van een bijzonder bezoek aan de Vaticaanse *Galleria delle Carte Geografiche* onder de bezielde leiding van kaartenexpert dr. Angelo Cattaneo tot een wandeling door de Villa Borghese met artist-in-residence Marianna Maruyama, waarin de voordien vanzelfsprekende aanwezigheid en levensloop van de bomen in het park centraal stonden.

Tussen de bedrijven door was er ook nog tijd om zelf de stad te verkennen. Op zoek naar het Rome van Pier Paolo Pasolini belandde ik in Pigneto, waar de regisseur nog steeds aanwezig lijkt door de talloze muurschilderingen. Ook beleefde ik een typisch Romemoment – in deze stad is de historische sensatie nooit ver weg – toen ik, nietsvermoedend onderweg naar de Santo Stefano Rotondo, plotseling omringd was door overblijfselen van antieke huizen en de vroegchristelijke Basilica Santi Giovanni e Paolo. Het contrast tussen het voorbijrazende verkeer bij het Circo Massimo en de stille landelijke Celio kon niet groter zijn.

Na twee maanden in hectisch Rome voelde Florence aan als een verstilde oase. Helaas was ons verblijf in Toscane van korte duur. Op maandagmiddag hoorden wij dat de dreigende lockdown ons vertrek onvermijdelijk maakte; de volgende avond stonden wij na een klassieke treinreis op Amsterdam Centraal. Een paar dagen later werd de minor online hervat en slaagden de begeesterde docenten erin om, ondanks de aanvankelijke domper en het gebrek aan *in situ*-ervaringen, de colleges tot een groot succes te maken.

Intussen duurt de aantrekkingskracht van Rome onverminderd voort. Tijdens mijn verblijf liep ik regelmatig over de Via Babuino en Via Margutta de stad in, niet wetende dat de befaamde Pieter Van Laer daar in de 17^e eeuw woonde. Van Laer, ook wel *Il Bamboccio* genoemd, was een van de *bentvueghels* die met hun heftige inwijdingsrituelen de stad onveilig maakten. Op dit moment wijd ik mijn scriptie aan zijn bizarre *Zelfportret met hekserij-attributen* (ca. 1635-1637).

Lotte Kokkedee

DE 'KUNSTKAMERS VAN HET KNIR'

Een paar jaar geleden is het gastenverblijf van het KNIR grondig verbouwd. Hierbij kregen ook de gastenkamers op de tweede verdieping een opknappbeurt en werden alle kamers voorzien van een afbeelding van een kunstwerk op een van de muren. Sindsdien dragen de kamers de naam van de desbetreffende kunstenaar zoals de Alma-Tademakamer (kamer 1) of de Goltziuskamer (kamer 6). Een enkele kamer, de Bentvueghelkamer (kamer 9) is genoemd naar de groep kunstenaars die op de muurafbeelding te zien is. In de Nieuwsbrief willen we voortaan één van de kunstenaars of kunstwerken van de verschillende kamers uitlichten. Ondanks dat velen van ons het KNIR niet zo vaak meer (kunnen) bezoeken, hopen we hiermee toch een beetje sfeer uit het instituut over te brengen.

We trappen af met de kleinste kamer op de gastenverdieping, namelijk kamer 10. Dit is de Swaneveltkamer, vernoemd naar Herman van Swanevelt (1603-1655). De grootste wand van dit kleinste kamertje wordt gedomineerd door een tekening van de Porta Pinciana uit de collectie van het Rijksmuseum.

Van Swanevelt werd geboren in Woerden, van waaruit hij rond zijn twintigste levensjaar naar Parijs trok. Hij was daar in ieder geval in oktober 1623 (gezien het opschrift op een van zijn tekeningen) maar reisde kort daarna verder richting Italië. Wanneer hij precies aankwam in Rome is niet bekend, maar in 1629 woonde hij volgens de archieven naast de schilder Michelangelo Cerquozzi in de parochie van San Andrea delle Fratte. Deze wijk, in de rione Colonna, was een gemêleerde buurt waar alle geledingen van de bevolking woonden, van geestelijken tot hoertjes. In deze buurt en de naastgelegen rione Campo Marzio woonden ook veel kunstenaars, waaronder behoorlijk wat “fiamminghi”. Tussen 1632 en 1634 woonde Van Swanevelt op hetzelfde adres, nu samen met de prentmaker en -uitgever Charles Audran, die hij wellicht in Parijs al had leren kennen. Van Swanevelt verbleef tot en met 1641 in Rome, dit weten we uit documenten aangaande zijn lidmaatschap van de Accademia di San Luca en door inscripties op door hem gemaakte tekeningen. Uit zijn Romeinse periode zijn er slechts twee schilderijen bekend maar wel meerdere etsen en tekeningen (gedateerde tekeningen zijn er uit de periode tussen 1632 en 1642). Gedurende zijn Italiaanse verblijf werkte Van Swanevelt voor veel belangrijke opdrachtgevers, onder andere voor verzamelaars als Pamphili, Giustiniani en kardinaal Antonio Barberini. Rond 1642 reisde Van Swanevelt via Florence en Venetië terug naar Nederland, waar hij in 1643 in zijn geboortestad aankwam. Waarschijnlijk vertrok hij alweer snel richting Parijs, waar hij midden jaren '40 woonde. Hier werkte hij voor kardinaal Richelieu en Lodewijk XIV en werd hij in 1651 lid van de Académie Royale. Uiteindelijk zou hij, afgezien van een bezoek in 1649 aan Woerden, niet meer terugkeren naar zijn moederland en in 1655 in Parijs sterven.

Van Swanevelt was schilder maar vooral een succesvol tekenaar en etser. Hij produceerde meer dan honderd prenten die werden uitgegeven door zijn vriend Charles Audran (zowel in Rome als Parijs) en Giovanni Battista de' Rossi, die in 1635 een zaak had geopend op Piazza Navona. Veel van deze prenten tonen Italiaanse landschappen, gezichten op Rome en omgeving maar ook berg- en heuvellandschappen met mythologische, Bijbelse of andersoortige figuren. Niet alle prenten zijn gemaakt in zijn Romeinse periode, het grootste deel verscheen pas tijdens zijn verblijf in Parijs. Voor deze latere etsen zijn talrijke ontwerptekeningen bewaard, vaak gedetailleerd uitgevoerd. Van Swanevelt was een van de eerste kunstenaars die landschappen afbeeldde om het landschap zelf en hij wordt gezien als een van de belangrijkste schakels tussen de vroege Nederlandse Italianisanten (zoals Cornelis van Poelenburch en Bartolomeus Breenbergh) en de tweede generatie kunstenaars van diezelfde stroming zoals Jan Both.

De door Van Swanevelt afgebeelde Porta Pinciana is een van de stadspoorten van de Aureliaanse muur. De poort werd gebouwd tussen 270 en 280 na Christus en de naam komt van de nabijgelegen Pincio-heuvel. Oorspronkelijk werd de poort opgetrokken in baksteen maar onder het bewind van keizer Honorius werd hij bekleed met travertijn om de constructie te verstevigen. De poort werd geflankeerd door twee torens en in later tijden nog verder uitgebreid. Op een gegeven moment had het bouwwerk drie verdiepingen, zoals ook te zien is op de tekening van Van Swanevelt. De poort werd ook wel de “Porta Turata” genoemd, omdat deze tussen de achtste en negentiende eeuw verschillende malen afgesloten is geweest. De laatste keer dat de poort werd dichtgemetseld was in 1808 en nadat deze vervolgens in 1887 werd heropend, werd de poort in gebruik genomen als toegang tot de Villa Borghese. Vanuit de stad gezien staat de poort aan het einde van de Via Vittorio Veneto, die bekend staat om zijn luxe modewinkels en gerenommeerde hotels en bars. Komend vanuit het park is direct aan de rechterkant de beroemde Harry's Bar te vinden. Aan beiden zijden van de poort zijn inmiddels doorgangen gemaakt in de Aureliaanse muur om autoverkeer mogelijk te maken.

Op zijn tekening heeft Van Swanevelt de Porta Pinciana weergegeven gezien vanaf de huidige Via Vittorio Veneto. De poort heeft hij met brede streken getekend, vervolgens heeft hij door middel van fijne lijntjes hier en daar de structuur van de stenen aangegeven. Van Swanevelt heeft in zijn tekening contrast gecreëerd door donkere delen af te wisselen met lichte partijen, doordat hij delen van het papier heeft leeggelaten ontstaat er een sterke belichting. Hetzelfde ontwerp werd door Van Swanevelt gebruikt voor het maken van meerdere etsen. Een van deze prenten is tevens te vinden in de collectie van het Rijksmuseum, hierop is dezelfde compositie te zien in spiegelbeeld en heeft Van Swanevelt figuren toegevoegd, die worden geïdentificeerd als jeux de boules-spelers (afbeelding 2).

Een dergelijk tijdverdrijf op deze plek is door het drukke hedendaagse verkeer niet meer voorstelbaar. Maar altijd als ik op weg naar het KNIR vanuit de stad onder deze poort doorloop, daalt de rust van de Villa Borghese langzamerhand over me heen. De overgang van de stad naar het park is altijd een welkom laatste stukje op weg naar mijn tijdelijke ‘huis in Rome’ en voor mij heeft de Porta Pinciana dan ook terecht een plaats gekregen in een van de gastenverblijven van het KNIR.

Miriam Kolk

De Porta Pinciana te Rome, Herman van Swanevelt, 1629 – 1641, penseel in bruin over schets van zwart krijt of grafiet, Rijksmuseum.

Jeux de boules bij de Porta Pinciana, Herman van Swanevelt, 1650 – 1655, ets, Rijksmuseum.